

Evaluation Of Teshîlu's-Sarf Written By Vildan Faik Regarding Arabic Grammer Teaching Methods Yeliz Çiçek *

Abstract

In the introduction chapter of this research, brief knowledge about morphology studies during the Ottoman Empire was given. The problem and the aim of our study, its importance, limitations, hypothesis, and definitions were explained. In the limitations chapter, in order to compare the Arabic teaching methods of Teshîlu's-sarf with modern techniques, knowledge about the grammer books "Arabic Conjugations and Morphology Knowledge" (M. Sadi Çöğenli), "Arabic Grammer" (Mehmet Maksutoğlu), "Arabic Grammer" (Hüseyin Günday and Şener Şahin), and "Introduction to Arabic Grammer – 1 Morphology" (Erkan Aşar), which were selected among current Arabic morphology books, were mentioned. In the methods section, informations about the model of this research, the universe and the sample, the techniques of data collection, and the data analysis were presented. In the discussion chapter, in order to help the reader for making a reliable comparison, a full text transcription of the Teshîlu's-sarf was given and a general information about the written work and its author Vildan Faik was mentioned. In the next step, the topics, the techniques of teaching, and the methods of the Teshîlu's-sarf were evaluated. In the second part, a constructive analysis of the morphology principles of the Arabic grammer which were mentioned in the Teshîlu's-sarf was made with the above mentioned 4 morphology books, and the results of this analysis were presented under 34 headings. Lastly, the conclusion and the suggestions of this study were presented by making a general criticism of this book about teaching Arabic grammer.

Key words: Vildân Fâik, Method, Teaching, Oppositinal Analysis, Cultural Heritage.

Vildân Fâik'in Teshîlu's-Sarf Adlı Eserinin Arapça Dilbilgisi Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi**

Yeliz Çiçek

Öz

* Doctor, Kafkas University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric, Kars, Türkiye.

Öğr. Gör. (Dr.), Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı, Kars, Türkiye.

** Bu makale Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı, Arap Dili ve Eğitimi Bilim dalında Prof., Dr. Nurettin Ceviz danışmanlığında "Vildan Faik'in Teshilus-Sarf Adlı Eserinin Arapça Dilbilgisi Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi" adındaki Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

Yelizcicek2001@yahoo.com

ORCID 0000-0002-8041-5518

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 5 April/ 5 Nisan 2022

Accepted / Kabul Tarihi: 6 May/ 6 Mayıs 2022

Published / Yayın Tarihi: 28 July / 28 Temmuz 2022

Volume / Cilt: 9; **Issue / Sayı:** 18 **Pages / Sayfa:** -348-380

Suggested ISNAD Citation: Yeliz Çiçek, "Vildân Fâik'in Teshîlu's-Sarf Adlı Eserinin Arapça Dilbilgisi Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi", Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9/18 (Temmuz-July 2022), 348-380.

www.dergipark.org.tr

Osmanlı döneminde eserlerin Arap harfleri ile yazılması o dönemdeki eğitim kurumlarında Arapça eğitimini ihtiyaç haline getirmiştir. Bu ihtiyaç beraberinde değerli eserlerin yazılmasına da vesile olmuştur. Vildân Fâik tarafından 1317/1899 yılında yazılmış olan *Teshîlu's-sarf* bu eserlerden biridir. Bu çalışmamızda, Arapça öğretimi konusunda bir kaynak eser niteliği taşıyabilecek *Teshîlu's-sarf*'in içeriğinin günümüzde kullanılan dört temel sarf kitabı ile karşıtsal çözümlemesi yapılarak incelenmesi hedeflenmiştir. Bu araştırmada adı geçen kitabın Türkçeye çevrilmesinden sonra günümüzde bu ders içinde okutulan Erkan Avşar'ın "*Arap Gramerine Giriş -1, Sarf*", M:Sadi Çöğenli'nin "*Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi*", Mehmet Maksutoğlu'nun "*Arapça Dilbilgisi*", Hüseyin Günday-Şener Şahin'nin "*Arapça Dilbilgisi*" kitaplarıyla karşılaştırılmasını ve eserin Arapça dilbilgisi öğretimi açısından değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu çalışma 2009 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vildân Fâik, Metot, Öğretim, Karşıtsal Çözümleme, Kültürel Miras.

GİRİŞ

Kültür mirasımızı korumak adına milletimizin hafızası niteliği taşıyan eski eserlerin süratle bugünkü dilimize aktararak, matbu hale getirilmesi önem arz etmektedir. Bu alanda yapılacak çeviriler için Osmanlıcanın yanı sıra Arapça ve Farsça bilen değerli ilim adamlarının benzer çalışmalar yapması gerekmektedir. Geçmişimizi aydınlatmadan geleceğe ışık tutmak mümkün değildir. Daha aydınlık bir geleceğe ışık tutmanın ilk basamağını kendini ve tarihini tanıma oluşturur. Osmanlı dönemini anlatan kıymetli eserler bizim geçmişimize ışık tutmaktadır. Milletler kendi tarihlerini tanımadan geleceğin temellerini atamazlar. Arapçayı öğretmek için kaleme alınmış eski eserler üzerine yapılacak bilimsel çalışmalar vasıtasıyla Arapçanın modern metotlarla öğretimine katkıda bulunmak mümkündür.

Eğitim ve öğretim, hiç bir devletin vazgeçemeyeceği bir mecburiyettir. Bununla beraber her devlet, vatandaşını, kendi şartları, ihtiyaçları ve ileriye dönük hedeflerini göz önünde bulundurarak yetiştirmeye çalışır. Osmanlı Devleti de vatandaşını kendi durum ve şartlarına uygun bir şekilde yetiştirmeye gayret etmiştir. Osmanlı Devleti vatandaşlarını kendi düşünceleri doğrultusunda yetiştirmek amacıyla eğitim-öğretim müesseseleri kurmuştur. Bu müesseselerin başında medreseler gelmekteydi. Bilinenin aksine medreseler sadece dini eğitim veren kuruluşlar değildi.

İlk medreselerde sarf-nahiv gibi Arapça dil bilgisi dersleri ve fıkıh derslerinden başka ders yapılmamaktaydı. Daha sonraki dönemlerde sarf-nahiv ve fıkıhtan başka hadis,

tefsir, tarih, şiir, hitabet, kelam, mantık gibi alanların yanı sıra 'ulûm-i akliye'den de birçok konuda dersler medreselerin müfredatına dâhil olmuştur.¹

Osmanlı Döneminde Arapça öğretimi bugünkü anlamda hazırlık sınıfı diyebileceğimiz hazırlık medreselerinde yürütülmüştür. Hazırlık aşamasında okutulan kitapların içerikleri ezber derecesinde öğrenilmeden üst medreselere geçme imkânı olmamıştır. Sarf, nahiv ve belâğat ilim dallarında en detaylı kuralları içeren el-Emsile, el-Maksûd, el-Avamil gibi kitaplar okutulmuştur. Arapça ihtisas alanı olarak programlarda yer almamış, edebiyat ve bu dilin muasır versiyonları ayrı ilim dalları olarak okutulmamıştır.²

Osmanlı Döneminde kitaplar Arapça kaleme alınmıştır. Arapça öğretimi, özellikle şerri ilimlerin öğrenebilmesi ve bu dilde yazılmış eserlerin okunabilmesi amacıyla programlanmıştır. Bunun için bir medrese öğrencisinin yapması gereken ilk iş Arapçayı gramerine uygun bir şekilde öğrenmektir. Bu münasebetle medrese müfredatında temel eğitim olarak sarf-nahiv gibi dersler okutulmaktaydı. Arapça derslerine önce sarf denilen morfoloji ilmiyle başlanıyordu.³

Fatih Döneminde medreseler, yirmili, otuzlu, kırklı ve üst medreseler şeklinde düzenlenmiştir. Yirmili ve daha yukarı medreselerde okuyabilmek için, öğrencinin, daha önceden temel gramer ve mantık derslerini almış olmaları gerekiyordu. Kelime türemeleri ve fiil çekimleri konularını işleyen temel Arapça gramer biliminin adı sarftır. Nahiv ise Arapça dilbilgisinin ikinci kademesi olan "cümle yapısı ve kuruluşu" ile ilgili konuların anlatıldığı derstir. Bu derslerde; gramerin "Sarf" kısmında *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd*, *İzzî* ve *Merâh*; "Nahiv" kısmında *Avâmil*, *İzhâr* ve *Kâfiye*; Mantık kısmında *Şerh-i Şemsiyye*, *Şerh-i Tevâli*, *Şerh-i Metâli*, *Şerh-i İsağocî*; Usûl-ü Fıkıh kısmında da *Telvîh* kitaplarını okuması gerekiyordu

1 Dursun Hazer, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları". Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi I (2002), 277.

2 Hazer, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları", 275.

3 Hazer, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları", 277.

Osmanlı medrese eğitiminde Sarf ilminde, basitten karmaşığa doğru kelime bilgisini öğrenciye öğreten, Sarf Cümlesi diye anılan yukarda bahsedilen şu beş kitap okutulmaktaydı:⁴

1. *el-Emsile*: Osmanlı medreselerinde ve günümüzde klâsik usulü uygulayan bazı öğretim kurumlarında Arapça derslerinde ilk okutulan ve ezberletilen eserdir. Yazarı bilinmemekle beraber, bazı şerhlerde musannifinin Hz. Ali olduğu ifade edilmiştir.

Eserde "nasara" fiilinin sulasî mücerredinden doğan fiil ve isimlerin "muhtelif" ve "muttarid" çekim örnekleri yer aldığı için, kitap "el-emsiletu'l-muhtelif" ve "el-emsiletu'l-muttaride" olmak üzere ikiye ayrılır. el-Emsiletu'l-muhtelif'de "nasara"nın sulasî mücerredinden türeyen en işlek fiil ve isim kalıpları tanıtılır. Sayısı yirmi dört olan bu kalıplar işlerlik sırasına göre karışık şekilde dizilir. Burada fiillerin adı, zamanı, etken-edilgen (malûm-meçhûl), eril-dişil (müzekker-müennes), tekil-ikil-çoğul (müfred-müsenna-cem'), olumlu-olumsuz hâlleri, şahsı ve anlamı, isimlerin adı, türü, tekil, ikil, çoğul, eril-dişil halleri ve anlamı Türkçe olarak verilir. el- Emsiletu'l-muttaride bölümünde ise bu yirmi dört kalıp teker teker ele alınıp, şahıslara ve fiilse malûm-meçhûl durumuna göre, her sîğanın anılan biçimde ayrıntılı tanıtımları ve çekimleri yapılır. Yirmi dört kalıbın on üçü fiil ve on biri isimdir.

2. *Binâu'l-Ef'âl*: Yine yazarı bilinmeyen bu kitapta da, Arapça fiiller sulâsî (üçlü)den sudâsî (altılı)ya doğru ve dildeki işleklik sırasına göre, mastarlarıyla birlikte verilir. Ayrıca her kalıbın muteaddî ve lâzım anlamlarına işaret edilir. Fiillerde görülen söz konusu değişiklikleri otuz beş bâbda ele alan kitap, on sekiz bâbda sulâsî "aksam-ı seb'a"nın kısımları olan sâhih, ecvef, mudâ'af, misâl, mehmûz, nâkis ve lefif kavramaları birer örnekle açıklanır.

3. *el-Maksûd*: Müellifinin kim olduğu ihtilâflıdır. İmam Birgivî, *Maksûd'u İmâm-ı Azâm'a* (ö.150/767) izafe eder. Kitapta önce sarf ilminin önemine işaret edilir. Sonra *Binâ'*daki gibi ilk olarak sahîh fiiller tekrarlanır. Ardından sahîh olmayan fiillerden

⁴ Bkz. Musa Yıldız. Osmanlı Döneminde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları. Türkiye'de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi (22-23 Kasım). G.Ü., Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara: 2007, 824-829.

bahsedilir ve burada i'lâl kâideleri ile illetli harfler izâh edilir. Sonra ism-i fâil, ism-i mefûl, mimli mastar vb. açıklanır.

4. *el-'İzzî fî't-Tasrîf*: İzzeddîn ez-Zencânî'nin (ö.655/1257) yazdığı bir sarf kitabıdır ve yazarının isminden dolayı 'İzzî diye tanınır. Tasrîfu Zencânî, Tasrîfu 'İzzî veya el-Muhtasar adlarıyla anılır. 'İzzî'de, fiillerin harf sayılarına ve türlerine göre tasnifi yapılır. El-Emsiletu'l-muhtelifa sırası takip edilerek, fiillerin istisnaî hâlleri zikredilir. Kitabın sonlarında ise, ism-i zamân, ism-i mekân ve ism-i âlet konu edilir.

5. *Merâhu'l-Ervâh*: Hayatı hakkında bilgi bulunmayan Ahmed b. Alî b. Mes'ûd'undur (ö. VIII/XIV. yüzyılın başları). Girişte, sarf ilminin önemine temas eden yazar, kitabını yedi bölüme (bâb) ayırır. Birinci bölümde, mastar ve mastar kalıpları, üçlü kök fiilden (sulâsî mücerred) altı kalıbı ve bunların bazı Arap kabileleri tarafından farklı kullanılışı, üçlü kök fiilden türeyen (mezîd) on iki fiil kalıbı, dördü kök fiilin (rubâî mücerred) ondan türeyen (rubâî mezîd) ve ona dahil edilen (rubâînin mulhakları) fiil kalıpları, dördü kök fiilin beşli türemişiyle (humâsî mezîd) altılı türemişi (sudâsî mezîd) ve buna dâhil edilen fiil kalıpları ele almıştır. Diğer altı bölümde, düzensiz fiiller olan mudâ'af, mehmûz, misâl, ecvef, nâkıs ve leffî'n zamanlara ve şahıslara göre çekimi verilir.

Medreselerde okunan kitaplardan birçoğu ezberleniyordu. İslâmî bilimler genellikle naklî bilimler olduğu için, bilginin olduğu gibi korunması ve daha sonraki kuşaklara bozulmadan aktarılması önemli idi. Bunun en sağlam yolu da kitapların eski âlimlerin yazdığı şekliyle aynen ezberlenmesi idi. Bir kitabı ezberlemenin en kolay yolu da, oradaki bilgileri nazım haline getirmektir. O günün koşullarında kitaplar çoğaltılmadığı için medrese öğrencileri sorumlu tutuldukları eserleri yazıya geçirmek zorunda kalıyorlardı. Bu şekilde, İslâm dünyasında okutulan ders kitaplarının birçoğu çeşitli dönemlerde çeşitli kişiler tarafından nazım haline getirilmişti. Mevcut eserleri yazıya geçirmek ise belli bir dilbilgisi ve kompozisyon tecrübesini gerekli kılıyordu. Bu nedenlerden ötürü sarf ve nahiv dersleri, o günün şartlarında öğrencilerin öğrenimlerine devam edebilmeleri için temel teşkil ediyordu. Osmanlıcanın düzgün yazılabilmesi ve okunabilmesi, Arapça dilbilgisinin

iyi kavranmasını gerekli kılmakta idi. Dolayısıyla Osmanlı döneminde öğrenciler, Arap dili konusunda titiz bir eğitimden geçiyorlardı.⁵

Osmanlı Döneminde Osmanlı Türkçesiyle yazılan eserlerde edebiyat, tarih, felsefe, matematik, astronomi ve Arap dili alanında değerli bilgiler mevcuttur. Bu kitapların önemli bir kısmı ülkemizin kütüphanelerinde veya şahsî koleksiyonlarda bulunabilir. Ancak bu eserler yeterli ilgiyi görememektedir. Bunun nedenlerinden birisi Osmanlıca konusunda yeterli sayıda araştırmacının bulunmaması, bir diğeri de bu eserler üzerinde çalışmaya teşvik edici bir motivasyonun olmamasıdır. Milli kültürümüzün yazılı sertifikası kabul edilebilecek bu kıymetli kaynaklar, kütüphanelerimizin tozlu raflarında çürümeye terk edilmektedirler. Bu eserlerin incelenmesi, sadece bizleri kendi kültürümüz hakkında aydınlatmakla kalmayacak, aynı zamanda Arapçanın modern metotlarla öğretimine katkıda bulunarak Arapça öğretim yöntemleri konusunda, bugün için dahi geçerli olabilecek bilgiler gün ışığına çıkarılabilecektir. *Teshîlu's-Sarf* adlı kitap, Vildân Fâik tarafından 1317/1899 yılında İstanbul'da yazılmış ve Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne Matbaası'nda basılmıştır. Bu kitapta kendi dönemine ait Arapça dilbilgisi öğretimi esasları bulunmaktadır. Arapça sarf konusunda bir kaynak eser niteliği taşıyabilecek bu kitabı günümüz diline aktarmak, Arap dili öğretimi yöntemleri konusunda değerli bilgiler verebilir.

Günümüzde önem kazanan modern dil öğrenme metotlarının gelişmesine, daha önceki öğretim çabalarının katkıları olduğu düşünülmektedir. Klasik öğretimde kullanılan dil öğretim çalışmalarının araştırılması, günümüzdeki öğretim yöntemlerinin daha sağlıklı değerlendirilmesine katkı sağlayabilir. Böyle bir katkının ortaya çıkarılmasının, bir yandan öğretim mirasının yeniden yorumlanmasına, diğer yandan da yeni öğretim açımlarına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu nedenle Osmanlı döneminde yazılan eserlerin yazılış maksat ve metodunu belirlemekte fayda vardır. Benzer araştırmaların yok denecek kadar az sayıda olmasından dolayı çalışmamızın bundan sonraki araştırmacılara örnek olması öngörülmektedir.

5Ömer Özyılmaz, Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 107.

1. Yazar Vildân Fâik

Zürrâdan İslam Ağa'nın oğlu olan yazar, adını Vildân Fâik b. İslam ed-Debrevi olarak vermektedir. Ebu'l-ula Mardin, Vildân Fâik'in uzun yıllar Üsküdar'da oturduğu için Üsküdarlı Vildân Efendi olarak meşhur olduğunu söylemektedir. Vildân Fâik Manastır'ın Debre sancağına bağlı Rekalar kazasının Perseniçe köyünde, 1269/1853 tarihinde doğmuştur. Sekiz yaşındayken babasıyla birlikte Üsküdar'a gelip Vâlîde-i Atîk Medresesi'nde amcası Hafız Yakup Efendi'nin yanına yerleşmiştir. Yazar, ilk tahsilini Ispartalı Hoca Hafız Sabri Efendi'nin yanında yaptıktan sonra, on iki yaşında Kur'an'ı ezberlemiş, on yedi yaşında iken de ilm-i vücûhtan kırâ'ât-ı seb'a ve aşereyi de bitirerek mezun olmuştur. Daha sonra Üsküdar muciz dersiamlarından olan el-Lema'tu'l-berkiyye'nin yazarı Alâiyeli Kara Mustafa Efendi'nin ders halkasına katılmıştır. On dokuz sene okuduktan sonra hocasından icazet almıştır. 1299\1882'de Üsküdar'da Yeni Cami'de ders okutmaya başlamıştır. 1314/1898'de talebelerine ilk icazeti vermiştir. 1303\1883'de Üsküdar'da, Askeri Toptaşı Rüşdiyesi'nde önce Farsça, daha sonra da Arapça hocalığı yapmıştır. 1324\1906'da Huzur Dersleri'ne (Ramazan ayında padişahın huzurunda yapılan tefsir dersleri) muhatap (anlatılan dersi müzakere eden) olarak tayin edilmiştir. 1327/1909'da mukarr (tefsir dersini veren) olmuş; 1341/1922 yılına kadar bu vazifede kalmıştır. 1327/1911'de Vâlîde Sultân Dershânesi müdürü olmuş ve bu görevi Eylül 1330/1914'e kadar sürdürmüştür. 1326/1908'de Süleymâniye Medresesi Hadîs-i Şerif müderrisliğine atanmıştır. Ruûsu gittikçe yükselerek 1335/1916'da Hamise-i Süleymâniye'ye çıkarılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Meşrutiyet'i güçlendirmek amacıyla Arnavutluk İttihâd Kulübü ve Cem'iyet-i İttihâdiye'nin kararı ve Bâb-ı Âlî'nin tensibi ile, Manastır, İşkodra ve Selanik vilayetlerine gönderilen Hey'et-i Nasiha'nın başkanı olarak iki ay vazife yapmıştır. İlmiye Sâlnâmesi'nde, D'aru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Kısım-ı Âlî Tefsîr-i Şerif muallimlerinden ve Ders-i Şerif mukarrarı olduğu bildirilmektedir. Vildân Fâik aynı zamanda Medresetü'l-Mütehassısîn'de, Tefsîr ve Hadîs şubesinde, Tefsir Usûlü okutmuştur. 4 Temmuz 1343/1924'de Üsküdar'da Hacı Hasna Mahallesindeki Selvîlik Caddesi No 5'deki evinde vefat etmiştir. ⁶

⁶ Bkz. Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996) 352-353; Mustafa Özel, "Son Osmanlı Tefsir Tarihinden Portreler-I", 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XVI (2002), 60-66.

1.1. Eserleri:

Yazarın eserlerini matbu olanlar ve elyazmaları olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür.

Matbu olanlar:

1. *Terşîhu'l-kalem fî Lâmiyeti'l-'acem* (Dersa'âdet 1308). İsfahanlı Tuğrâ'î'nin meşhur Lâmiyetu'l-'acem kasidesinin Arapça şerhidir. İstanbul'da Matbaa-i Amire'de basılmış olup 132 sayfadır.
2. *Teshîlu's-sarf* (İstanbul 1307/1899). Eser Türkçe olup kitabın kapağındaki ifadeden, Koca Mustafa Paşa Askeri Rüşdiyesi için yazıldığı anlaşılmaktadır.
3. *el-Kavlu's-sâbit fî kadâ'i'l-fevâ'id*. Fıkha dair olan bu eser, 1310/1892'de Matbaa-i Osmâniye'de basılmıştır. Namazların kazâ edilmesine dairdir. 46 sayfadır.
4. *Esrâru's-savm* (İstanbul 1315)
5. *el-Mevâ'izu'l-hisân* (Dersa'âdet 1330/1911). Eser, yazarın Huzur derslerindeki takrirlerinden oluşmaktadır. Kitapta dört takrir bulunmaktadır. Birincisi 1327/1909'da, Hûd suresinin 17. ayetinin tefsirini yedinci mukarrır olarak; ikincisi 1328/1910'da aynı surenin 3233 ve 34. ayetlerinin tefsirini yine yedinci mukarrır olarak; üçüncüsü, 1329/1911'de mezkur surenin 50-51 ve 52. ayetlerinin izahlarını beşinci mukarrır ve 1330/1911'de adı geçen surenin 78-79 ve 80. ayetlerinin açıklanmasını yine beşinci mukarrır olarak ihtiva etmektedir.

Kitap hakkında, giriş kısmında şöyle deniyor: "Ramazan-ı Şeriflerde Huzûr-i Hümâyûn'da takrîrat-ı belîğâneleri ile tefsîr ettiği âyât-ı celîleyi ve beyne'lulemâi'l-muhâtabın cereyan eden avamiz mebâhisi muhtevi, ders-i erbaayi camî' bir kitab-ı müstedap, misli nayab-ı şâyân-ı mütalâa bir eser-i nefisidir. Bu eser 80 sayfa olup İstanbul'da Matbaa-i Hayriye'de basılmıştır."

El Yazmaları:

Yazarın yazma eserleri, matbu kaynaklarda zikredilmemektedir. Bu eserler Süleymaniye ve Hacı Selim Ağa Kütüphanelerinde bulunmaktadır.

1. *Âyet Tefsîri*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü, demirbaş numarası (d.n.): 65
2. *Kasîde-i Munferice Şerhi*. Aynı yerde, d.n. 107. İsmâil Rusûhî Ankaravî'nin İbnu'n-Nahvî'ye ait el-Kâsîdetu'l-munferice üzerine kaleme aldığı şerhinin hatalarını ele alır.
3. *Risâle fî şerhi hilyeti'n-nebeviyye*. Aynı yerde, d.n. 35.
4. *Şerh-i Kasîde-i Hâziye* (Tercüme). Aynı yerde, d.n. 106.
5. *Nahviyye, Maltiyeye, Dînâriyye Makâmelerinin Şerh ve Tercümesi*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdai Efendi Bölümü d.n. 1393.

2. *TESHÎLU'S-SARF'IN GÜNÜMÜZ SARF KİTAPLARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI VE ARAPÇA DİLBİLGİSİ ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Teshîlu's-sarf öğretim yöntemi bakımından günümüzde yazılan aşağıdaki dört Arapça kitabıyla karşılaştırılmıştır.

1. ***Arapça Dilbilgisi (1992)***: Eser Mehmet Maksutoğlu tarafından yazılmıştır. Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kelimenin söyleniş ve yazılışını belirten alfabeyle, ikinci bölüm kelimenin yapısı, bölümleri ve kelimelerin uğradıkları değişikliklere ayrılmış, üçüncü bölümde ise cümle kuruluşu, kelimenin cümle içindeki değişiklikleri incelemiştir.⁷

2. ***Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi (1999)***: Yazarı M. Sadi Çöğenli'dir. Kitabın birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerine sırasıyla üçlü, dörtlü, beşli ve altılı fiillerin çekimleri yapılmıştır. Beşinci bölümünde ise mastar, mubalağa kipleri, taaccüb fiilleri gibi sarf konuları verilmiştir. Ayrıca kitabın sonunda da bütün fiillerin özetlerini kapsayan fiil çekim tabloları verilmiştir.⁸

7 Bkz. Mehmet Maksutoğlu, *Arapça Dilbilgisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 9. Basım, 1992.

8 Bkz. Sadi Çöğenli, *Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi*. Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 1999.

3. Arap Gramerine Giriş-1, Sarf (2004): Erkan Avşar'ın yazdığı bu kitap sadece sarf konusunu ele almaktadır. On bölümden oluşan kitap ilk ve orta düzeyde Arapça öğrenmek isteyenler için hazırlanmıştır. Kitapta Arap harfleri, Arapçada kelimenin bölümleri, Arapçada zamanlar, fiil çeşitleri ve yirmi dört sığa ele alınmaktadır. Ayrıca eserde diğer kitaplardan farklı olarak sarf üzerine sınavlar bulunmaktadır.⁹

4. Arapça Dilbilgisi (2005): Yazarları Hüseyin Günday ve Şener Şahin'dir. Eserde sarfin temel konularını oluşturan fiil çekimleri, bablar, aksâm-ı seb'a, mastar çeşitleri, fiilden türeyen isimler, ism-i zamân ve mekân gibi konular ele alınmıştır.¹⁰

2.1. - *Teshîlu's-sarf* ve Diğer Dört Sarf Kitabının Karşıtsal Çözümlemesi

2.1.1. Mukaddime [3, 4]¹¹

Teshîlu's-sarf'ta giriş kısmına sarfin tanımını yapılarak başlanmıştır. İsim, fiil, zaman ve harf gibi terimlerin tanımının yanı sıra kitapta yer alan bölümler ve kapsadığı konular başlıklar halinde verilmiştir.

Çöğenli kitabında sarfin tanımını yapmamıştır fakat kelime türlerini vermiştir.¹² Günday ve Şahin *Teshîlu's-sarf*'a benzer anlatım biçimiyle sarfin tanımını yaparak sarfin başlıca konularını başlıklar halinde vermişlerdir.¹³

Maksutoğlu kitabının ikinci bölümünde sarfin tanımına yer vermesinin yanı sıra harf, isim ve fiilin tanımına da yer vermiştir. Avşar sarfin tanımını yapmamasına karşın kelime bölümleri başlığı adı altında isim, fiil ve harfin tanımını yapmıştır.¹⁴

9 Bkz. Erkan Avşar, *Arap Gramerine Giriş 1- Sarf*. İstanbul: Elif Yayınları, 2004.

10 Bkz. Şener Şahin ve Hüseyin Günday, *Arapça Sarf Bilgisi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2. Basım, 2005.

11 Bu sayılar *Teshîlu's-sarf* taki orijinal sayfa numaralarına işaret etmektedir. Bkz. Vildân Fâik, *Teshîlu's-sarf*, İstanbul: Mektebi Harbiye-i Şâhâne Matbaası, 1318.

12 Çöğenli, *Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi*, 7.

13 Maksutoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, 39-40.

14 Şahin & Günday, *Arapça Sarf Bilgisi*, XIII.

2.1.2. Hâl ve 'Aded-i Hurûf [5, 6, 7, 8]

Teshîlu's-sarf'ta isim mebnî ve mu'rab olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır. Mu'rab isimlerin kendi içinde câmid ve mutasarrif olarak incelendiğini ifade edilmiştir. Mu'rab kelimenin tanımını veren yazar bu konunun aslında nahiv konusu olduğu bilgisini de ilave etmiştir. Son harekesi değişmeyen kelimeler şeklinde ifade edilen mebnî kelimelere هذا، هو، حيث örnekleri verilmiştir. Ayrıca Merfu', mansûb ve mecrûr kelimeler kısaca tanımlanmıştır.

Arapçada câmid isimleri harf sayısına göre ikiye ayıran yazar asıl kelimelerin üç, dört ya da en fazla beş harfli olabileceği bilgisini verdikten sonra sülâsî mücerredlerin vezinlerinin on olduğunu ve bu vezinlerin dışında üç harfli isim olmadığını belirtmiştir. Ayrıca bu vezinlere verilen örneklerle konu desteklenmiştir. Rubâî mücerredlerin yaygın olan beş vezni örneklerle desteklenerek anlatılmıştır. Humâsî mücerred kelimeler için de dört ^{vezin} ve örnekleri verilmiştir.

Bunların yanı sıra yazar fiillerde ziyade kılınan harfleri (سَأَلْتُمُونِيهَا) ve (أَلْيَوْمَ تَنْسَاهُ) kalıplarıyla formüle etmiştir. Bu bilgiye karşılaştırma yapılan diğer kitaplarda yer verilmemiştir.

Maksutoğlu *Teshîlu's-sarf*'ın anlatım biçimine benzer şekilde isimlerin köklerine göre câmid ve müştak isim olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade etmiştir. Ayrıca müştak isimleri isimden ve fiilden türeyenler şeklinde incelemiştir.¹⁵ Avşar, Maksutoğlu gibi müştak isimleri isimden ve fiilden türeyenler şeklinde ele alınmıştır.¹⁶

Çöğenli, Günday ve Şahin ise bu konuya yer vermemişlerdir.

2.1.3. Kelimenin Hâl Vezni [9-12]

Teshîlu's-sarf'ta kelimelerin asıl ve zaid harflerinin bilinmesi için ف ع ل harflerinin vezin kabul edildiği ifade edilmiştir. Kelimenin bir harfi düşürülecek ya da artırılacak olursa bu harflere uyacak şekilde yapılması gerektiği bilgisi verilmiştir. Örnek: كُنْ kelimesinin mastarı كُنْ ve كُنْ kelimesinin mastarı كُنْ. Daha sonra sülâsî ve rubâî isimlere ait örnekler tablo halinde verilmiştir.

15 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 125.

16 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 293.

Maksutoğlu, Günday ve Şahin Arapçada fiiller başlığı adı altında sülâsî mücerredlerin vezni olarak [ف ع ل] harflerini göstermiştir. Avşar ve Çöğenli ise bu konuya yer vermemişlerdir.

2.1.4. Kelimenin İlhak Hâli [13, 14, 15]

Teshîlu's-sarf'ta ilhak, mülhak ile mülhak bihin harf sayısı, hareke, sükûn, tekillik, ikillik ve çoğulluk bakımından eşitliği şeklinde tanımlanmıştır. Asıl harflere eklenen harfin ise anlamı güçlendirdiği belirtilmiştir. Örnek: حسن kelimesine eklenen hemze ile احسن daha güzel anlamına gelmektedir.

İlhakta (ى و ا ن) harflerinin mülhakin başında, ortasında ya da sonunda olduğu bilgisi de verilmiştir. Diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de konuya dair pek çok örnek tablo halinde verilmiştir.

Karşılaştırmasını yaptığımız diğer eserlerde bu konu ele alınmamıştır.

2.1.5. Aksam-ı Seb'a [16, 17, 18]

Teshîlu's-sarf'ta aksâm-ı seb'a konusu kelimenin sıhhat ve i'lâl hâli başlığı adı altında ele alınmıştır. Sıhhati, illet harfleri barındırmayan kelime şeklinde tanımlayan yazar aksam-ı seb'aya ait fiil türlerinin kısaca tanımını yaptıktan sonra örnekler vermiştir.

Fiil ve isimlerin her durumda aksam-ı seb'aya uymaları gerektiği belirtilmiştir. İ'lâlin ise fiillere nispetle isimlerde daha az olduğu için kitabın ikinci kısmında daha ayrıntılı ele alınacağı şeklinde bir hatırlatmada bulunulmuştur.

Çöğenli, aksam-ı seb'aya ait fiillerin kısaca tanımını yaparak örnek vermiştir. Ayrıca aksam-ı seb'adan bazısının birleşebileceği bilgisini vermiştir. Örneğin اَجَج kelimesinde hem mehmûz'ul-fâ hem de muzaaflik özelliği vardır.¹⁷

Avşar, fiilleri köklerinde illet harfi bulunup bulunmaması açısından sahih ve mu'tell fiil olmak üzere iki ana guruba ayırmıştır. Fiillerin bölümlere ayrılmasının nedeni olarak fiil çekimleri esnasında meydana gelen değişiklikleri göstermiştir.¹⁸ Maksutoğlu da

17 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 9-10.

18 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 153-156.

Avşar gibi fiilleri sahih ve mu'tell fiil olmak üzere iki ana başlık halinde ele alarak kısaca tanımlarını vermiştir.¹⁹

Günday ve Şahin karşılaştırmasını yaptığımız diğer kitaplara nazaran bu konuyu daha ayrıntılı ele almışlardır. İlet harfi olarak adlandırılan (ا و ى) harflerinin bünyesine girdikleri kelimelerde ses veya hareke bakımından bir takım değişikliklere yol açtığı bilgisi verildikten sonra fiil türleri açıklanmıştır. Ayrı ayrı her fiilin tanımı yapılarak pek çok sayıda örnek tablo halinde verilmiştir. Bunun yanı sıra bu fiillerin mazi muzâri ve emir kiplerine ait çekim tablolarına da yer verilmiştir.²⁰

2.1.6. İdgâm Kuralları [19, 20, 21]

Teshilu's-sarf'ta İdgâmın tanımı yapılarak vâcib, câiz, mümteni' olmak üzere ayrılmıştır. İdgâm türleri de açıklanarak konu örneklerle desteklenmiştir.

Maksutoğlu " Ses uyumu ve yumuşama kaideleri " başlığı altında ele aldığı idgâmın tanımını yaparak üç kural hâlinde konuyu açıklamıştır.²¹ Avşar, Çöğenli, Günday ve Şahin bu konuyu ele almamışlardır.

2.1.7. Müzekkerlik ve Müenneslik [22-25]

Teshilu's-sarf bu konuyu kelimenin tezkîr te'nîs hali başlığı altında ele almıştır. Eserde müenneslik alameti olarak kapalı te, elif-i memdude ve elif-i maksura verilmiştir. Müennes ve müzekkerler lafzî, hakîkî olmak üzere üç başlık altında ele alınmış ve örnekler verilmiştir. Semâî müenneslerin Arap'tan işitildiği gibi alındığı bilgisine ilaveten yaygın olan semâî müennesler bir tablo halinde verilmiştir. Semâî müenneslerle ilgili verilen bu geniş tabloya, karşılaştırdığımız diğer kitaplarda yer verilmemiştir.

Çöğenli, Günday ve Şahin bu konuyu ele almamışlardır. Maksutoğlu ve Avşar'ın kitaplarında *Teshilu's-sarf*'ın anlatımına benzeyen açıklamalar dikkat çekmektedir. Maksutoğlu bu konuyu isimlerde erkeklik, dişilik başlığı adı altında ele almıştır. Dişilik alâmetlerinin *Teshilu's-sarf'ta* olduğu gibi yuvarlak te, memdude elif ve maksura elif

19 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 43-44.

20 Şahin ve Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 29-58.

21 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 222-224.

olduğundan bahsetmiştir. Müennesleri hakîkî ve mecâzî müennes olmak üzere ikiye ayıran yazar, lafzî ve semâî müennesleri mecâzî müennes başlığı içinde ele alınmıştır.²²

Avşar ve Maksutoğlu *Teshilu's-sarf*tan farklı olarak hemzeden de müenneslik alameti olarak bahsetmiştir. *Teshilu's-sarf*ta olduğu gibi müennesleri hakîkî, lafzî ve semâî müennes olmak üzere üçe ayırmıştır.

2.1.8 Tekillik-Çoğulluk [26-39]

*Teshilu's-sarf*ta konu,"Kelimenin kemmiyyet hâli" başlığı altında ele alınmıştır. Tekil, ikil ve çoğul formların hangi ekler vasıtasıyla elde edildiği örneklerle pekiştirilerek açıklanmıştır. Azlık çokluğu ve çokluk çoğulu olarak nitelendirdiği kırık çoğullara ait vezinlerin anlamlarının, müfredlerinin ve ikillerinin verildiği tablolara genişçe yer verilmiştir. Karşılaştırma yaptığımız diğer kitaplarda bu tarz bir anlatıma rastlanmamaktadır.

Günday-Şahin ve Çöğenli bu konuyu ele almamışlardır. Avşar da Vildân Fâik ile benzer şekilde tekil, ikil, çoğul durumları ve de kurallı ve kuralsız çoğulları bu bölümde anlatmıştır.²³

Maksutoğlu tekil ve ikil isimleri anlattıktan sonra çoğulları erkek çokluğu ve dişi çokluğu olmak üzere ikiye ayırmıştır. *Teshilu's-sarf*taki anlatıma benzer bir şekilde çoğulları kırık çoğulu ve azlık çoğul şeklinde nitelendirerek vezinleriyle birlikte ele almıştır.²⁴

2.1.9. Kelimenin İştikâk Hali [40-41]

*Teshilu's-sarf*ta istikâkın tanımı yapıldıktan sonra ضرب fiilinden türetilen kelimeler anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

Avşar türemiş isimler başlığıyla konuyu ele almıştır. Müştak isimleri fiilden türeyenler ve isimden türeyenler olmak üzere iki ayrı başlık halinde ele almıştır.²⁵ Maksutoğlu müştak ismi, bir fiilden veya bir isimden türemiş olan isim olarak ele almıştır.

²⁶Günday ve Çöğenli bu konuya yer vermemişlerdir.

22 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 128-133.

23 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 76-78.

24 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 133-149.

25 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 293-295.

26 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 125-128.

2.1.10. Harf-i Ta'rif/Belirlilik Tatkısı [41-44]

*Teshîlu's-sarf*ta bu konu istitrad başlığı altında ele alınmıştır. Harf-i ta'rifin tanımı yapıldıktan sonra şemsî ve kamerî harfler ve harflerin kullanımına dair 14 adet örnek kelime verilmiştir.

Maksutoğlu ve Avşar harf-i ta'rifin tanımını yaptıktan sonra şemsî ve kamerî harfleri ve harflerin kullanımına dair örnekler vermişlerdir. Bu iki yazar incelediğimiz kitaptan farklı olarak elif harfiyle ilgili özel imla kurallarına ve örneklerine de yer vermişlerdir.

2.1.11. Cins İsim \ Özel İsim \ Sayılar [44-51]

*Teshîlu's-sarf*ta yazar, cins ismi, özel ismi ve sayıları aynı başlık altında ele almıştır. Yazar câmid isimleri cins isim, özel isim ve sayılar olmak üzere üçe ayırmıştır. Özel ve cins ismin tanımı verildikten sonra sayılar konusuna geçilmiştir.

Çöğenli ve Günday bu konuya yer vermemişlerdir. Avşar ve Maksutoğlu ise bu konuyu isimlerin bölümlere ayrılması başlığı altında ele almışlardır. Özel ismin ve cins ismin tanımı yapılmıştır. Sayıların tanımı yapılmış ve dört bölümde incelenmiştir. İlk bölümde aded-i müfredin müzekker ve müennes formları, ikinci bölümde aded-i mürekkebin tanımı, müzekker ve müennes formları, daha sonra aded-i 'ukûd verilmiştir. Üçüncü bölümde ise aded-i ma'tûf, müzekker ve müennes formları, sayma sayıları ve kesirli sayılar verilmiştir. Konunun sonunda ise zaman isimleri anlamlarıyla birlikte tablo halinde verilmiştir.²⁷

Avşar, Günday ve Şahin, Çöğenli sayı konusuna yer vermemişlerdir. Maksutoğlu ise sayılar konusunu geniş bir biçimde ele almıştır. Aded-ma'dûd ilişkisi, sıra sayıları, üleştirme sayıları ve kesirli sayılarla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.²⁸

2.1.12. Fiiller [52-53]

*Teshîlu's-sarf*ın ikinci bölümünde fiillere ve fiillerin bölümlerine yer verilmiştir. Fiiller mücerred ve mezîd olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Sülâsî mücerredlerin 14 başlık

²⁷ Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 75-76; Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 174-177.

²⁸ Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 205-218.

halinde bu bölümde işleneceği üçüncü bölümde ise mezîd fiillerin işleneceği bilgisi verilmiştir.

Maksutoğlu ve Avşar fiilleri kök harf sayılarına göre mezîd ve müccered olmak üzere ikiye ayırmıştır. Çöğenli ve Günday bu konuyu ayrı başlıklar halinde ele almışlardır.

2.1.13. Mastar [53-59]

Teshilu's-sarf'ta sülâsî mastarlar dört gruba ayrılmıştır. Asıl mastarların bir kuralının olmadığı ve bunların vezinlerinin bilinebilmesi için mutlaka Arap'tan işitilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Daha sonra yaygın olan yirmi çeşit mastar ölçüsü tablo halinde verilmiştir. Bu yirmi mastar ölçüsünün dışında da kalıpların olduğu ama onların çok yaygın olmadığı ifade edilmiştir. Mastar- ı mîmî'nin tanımı yapıldıktan sonra bunların da vezinlerinin belli bir kurala tabi olmadığı bilgisi verilmiştir. Mastar-ı merre için مَعْلَةٌ vezni verilmiştir. Mastar-ı nev'i için de daima مَعْلَةٌ vezninde bulunduğu bilgisi verilmiştir.

Avşar Arapça da mastarları beşe ayırmıştır. *Teshilu's-sarf*'ta vurgulandığı gibi sülâsî mastarların belli bir kurala tabi olmadığını belirtmiştir. *Teshilu's-sarf*'taki anlatımdan farklı olarak mastarlarda olumsuzluk konusuna değinilerek mastara ait bazı ortak özellikler ayrı bir başlık altında ele almıştır.²⁹

Çöğenli de Avşar gibi mastarları beşe ayırmıştır. *Teshilu's-sarf*'ın anlatımına benzer şekilde yaygın sülâsî mastar kalıplarını bir tablo halinde vermiştir. Diğer bir benzerlik ise masdar-ı merre için مَعْلَةٌ ve masdar-ı nev'i için مَعْلَةٌ kalıplarının verilmesidir. Çöğenli'ye göre mezîd fiillerinin mastarları kurallıdır.³⁰

Günday ve Şahin mastarları üçe ayırmışlardır. Asli mastarların semâî ve kıyasî olmak üzere iki gruba ayrıldığı, bunlardan semâî olanların sözlük yardımı ile öğrenilebileceği kıyasîlerin ise birtakım özel türetme yöntemleri ile elde edildiği belirtilmiştir. Sülâsî mastarların diğer vezinleri ve örnekleri "sülâsî mastarların diğer vezinleri ve örnekleri" başlığıyla verilen tabloda *Teshilu's-sarf*'ta verilen tüm vezinleri

29 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 221-225.

30 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 307-310.

görmek mümkündür. Mastar-ı merre ve mastar-ı nev'i aynı başlık altında *Teshilu's-sarf* takine benzer şekilde yer almıştır.³¹

Maksutoğlu sülâsî ve rubâî mücerred fiillerine ait mastar ölçülerini vermiştir. Maksutoğlu *Teshilu's-sarf* tan farklı olarak mastar-ı mîmî, mastar-ı merre konularını kitabın ilerleyen kısımlarda farklı bir başlık altında ele almıştır.³²

2.1.14. Mazi Fiili [59-73]

Mazi fiili, "di'li" geçmiş zaman şeklinde ifade eden Vildân Fâik ما edatıyla mazi fiilin olumsuz yapılacağı bilgisini vermiştir. Sülâsî malum fiillerin فَعَلَ، فَعِلَ، فَعَلَّ vezinleriyle türetildiğini ve bunların ise فَعِلَ kalıbında meçhul yapıldığını belirtmiştir. Mazi fiili aksâm-ı seb'aya göre ele alan yazar sülâsî mücerred olan mazi fiillerin çekimlerini malum ve meçhullerini ayrı tablolar halinde uygulamalara da yer vererek ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.

Çöğenli mazi fiili malum ve meçhul olmak üzere ikiye ayırmıştır. Mazi malumları فَعَلَ، فَعِلَ، فَعَلَّ kalıbında meçhul ise yalnızca فَعِلَ şeklinde geldiğini belirtmiştir. Bu bilgiye *Teshilu's-sarf* ta da rastlanmaktadır. Çöğenli'deki diğer benzerlik, o da maziye di'li geçmiş zaman şeklinde tanımlamıştır ما olumsuzluk edatına ilaveten لا da verilmiştir. Çöğenli'nin kitabında aksâm-ı seb'aya göre çekimlenmiş pek çok sayıda tabloya rastlamak mümkündür.³³

Maksutoğlu, mazi fiili ve aksâm-ı seb'a konusuna kısa tanımlar yaparak ve birkaç örnek vererek yer vermiştir. Fiil çekim tablolarına yer vermemiştir.³⁴ Bildirdikleri zaman kavramlarına göre fiilleri mazi, muzâri ve emir olmak üzere üçe ayıran Günday ve Şahin mazi fiilinin tanımını yaparak çekim tablolarına ilaveten çekimi yapılacak mazi fiil örneklerine yer vermişlerdir. Aksâm-ı seb'a ya göre fiil çekimleri ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Günday ve Şahin'nin örnek fiil çekim tablolarıyla yetinmeyip çekimi yapılacak fiil örneklerine ve bu fiillerle ilgili örnek cümlelere de yer verdiği dikkat çekmektedir.³⁵

31 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 69.

32 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 184, 193, 193.

33 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 15-18.

34 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 45-46.

35 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 220-221.

36 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 2-4.

Avşar, Günday ve Şahin gibi fiilleri mazi, muzâri ve emir olmak üzere üçe ayırmıştır. Mazi fiilin hem di'li hem de miş'li geçmiş kiplerinin karşılığı olduğunu belirtmiştir. Miş'li geçmiş zaman için قد ekinin getirilmesi gerektiğini ifade etmiş, olumsuzluk edatı olarak ما ve لم verilmiştir. Aksâm-ı seb'ayı ayrı bir başlık altında ele alan yazar çekim tablolarına diğer kitaplara nispeten daha az yer vermiştir.³⁶

2.1.15. Muzâri fiil [73-91]

Teshilu's-sarf'ta muzâri fiil konusu mazi fiil konusuna benzer şekilde ele alınmıştır. Yazar muzâri fiili mazi fiilin evveline ات ى ن harflerinden birini ekleyerek، يُفْعَلُ، يُفْعَلُ ve يُفْعَلُ vezinlerinden biriyle elde edildiğini ifade etmiştir. Mazi fiilde olduğu gibi muzâri fiiller de malum ve meçhul olmak üzere iki kısma ayrılmış ve muzâri fiilin aksâm-ı seb'aya göre çekim tabloları verilmiştir. Yazar meçhul muzârinin يُفْعَلُ kalıbından geldiğinde ما edatı ile olumsuz yapıldığını ve لا edatı ile hem olumsuz hem de gelecek zaman anlamı verildiğini belirtmiştir. Evvelinde لم edatı olan muzâri fiillerin cahd-i mutlak، كَمَا bulunanların ise cahd-i mustağrak olduğu bilgisinin yanı sıra bunların görünüşte muzâri olmalarına rağmen anlam bakımından olumsuz geçmiş zaman olduğu bilgisine de yer verilmiştir. ل edatının kelimeyi mansûb yaparak Tekid-i nefy-i istikbâl adını aldığı belirtilmiştir. Konunun sonunda altı bab konusuna da yer veren yazar sülâsî fiillerin hangi babdan geldiğini bilmek için Arap'tan işitilmesi veya sözlüğe bakılması gerektiğini ifade etmiştir.

Çöğenli muzâri *Teshilu's-sarf* gibi malûm ve meçhul olmak üzere iki gruba ayırdıktan sonra muzâri fiillerin merfu, mansub ve meczum olmak üzere üç durumda olacağını ifade etmiştir. Merfu, malum, muzâri fiiller için *Teshilu's-sarf*'ta da karşılaştığımız، يُفْعَلُ، يُفْعَلُ، يُفْعَلُ kalıplarını vermiştir. Yine *Teshilu's-sarf*'ta verildiği gibi merfu meçhuller için يُفْعَلُ kalıbını vermiştir. Diğer bir benzerlik ise olumsuzluk eki olarak ما ve لا edatlarının

verilmesidir. Muzâri fiilin başına getirilen س veya سَوْفَ edatlarının gelecek zaman anlamı kattığı bilgisine *Teshilu's-sarf*'ta rastlanmamaktadır.³⁷

Te'kid-i nefy-i istikbal, cahd-i mutlak, cahd-i mustağrak konularına Çöğenli de yer vermiştir. Aksâm-ı seb'aya göre fiil çekimlerine ait tablolara da yer verilmiştir.

Muzâri fiilin tanımına kısaca yer veren Maksutoğlu, aksâm-ı seb'a'ya göre fiil çekim tablolarını, meçhul fiilleri ve merfu ve meczum muzârieleri ayrı başlıklar halinde ele almıştır. Maksutoğlu ve *Teshilu's-sarf*'ta belirtildiği gibi kelimelerin bablarını öğrenmek için sözlüğe bakılması gerektiğini ifade etmiştir.³⁸

Muzârilik harflerine Günday ve Şahin ile Avşar'ın kitaplarında da rastlanmaktadır. Muzâri fiile kısaca değinen Günday aksâm-ı seb'aya ait fiil çekimlerini ve altı bab konusunu ayrı başlıklar halinde daha ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Avşar diğer kitaplardan farklı olarak bileşik zamanlar konusuna da ele almıştır. Bu konuya diğer kitaplarda rastlanmamaktadır.³⁹

2.1.16. Emir Fiili [92-100]

Vildân Fâik emirleri emr-i gâib ve emr-i hâzır olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Emr-i gâib cezim edatı olan (ج) harfini getirmek suretiyle meydana gelmektedir. Emr-i hâzırın ise muzârinin altı muhatab sîgasından muzârilik harfi atıldıktan sonra fiilin geri kalan kısmındaki harf hareketli ise hemzesiz, sakin ise başına bir hemze getirilip onun sakin okunarak yapılması gerektiğini belirtilmiştir. Birinci ve beşinci baktan gelen emr-i hâzırların vezninin اَفْعَلْ altıncı babdan gelenlerin ise اَفْعَلْ vezninde geleceği belirtilmiştir. Mazi ve muzâri zaman da olduğu gibi emir konusunda da aksâm-ı seb'aya ait fiil çekim tablolarına yer verilmiştir.

Çöğenli emirleri emr-i gâib, emr-i hâzır ve emr-i mütekellim olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Bunlar da kendi içinde etken ve edilgen olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.⁴⁰

37 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 19-47.

38 Bkz. Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi.

39 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 5-9.

40 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 25-32.

Günday ve Şahin emr-i hâzır ve emr-i gâib konularını ayrı başlıklar halinde ele almışlardır. Fiilleri emr-i hâzıra çevirirken yapılan aşamalar tablo halinde verilerek örneklerle gösterilmiştir. Emr-i gaib için altı baba ait ayrı ayrı çekim tabloları hazırlanmıştır.⁴¹

Avşar üçlü bir fiilin emrinin o fiilin muzârisinden elde edildiğini söylemiştir. Bir fiili emir hâline çevirmek için yapılacak işlemler üç aşamada anlatılmıştır. Avşar mezîd (artırılmış) fiillerin emirlerinin mazi üzerinden yapıldığını ifade etmiş ve mezîd fiilleri de emir yaparken mazisinde ilk harfi elif olanlar, ilk harf te ile başlayan ve diğer mezîd fiiller olmak üzere üç gruba ayırmıştır.⁴²

Maksutoğlu emir konusuna en az yer veren yazardır. Muzâri fiilin başına meksur (kesre ile harekeli) bir ج getirildiğini sonunun da meczum olduğunu ifade etmiştir.⁴³

2.1.17. Nehiy Fiili [101-102-103]

Teshîlu's-sarf'ta olumsuz fiil, emirde olduğu gibi gâib ve hâzır olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bu emirlerin nasıl yapıldığı açıklanmış ve konuyla ilgili örnek çekim tablolarına yer verilmiştir. Ayrıca kitapta nehiyelerde bulunan ن 'ya nâhiye ve muzârielerde bulunan ن ' ya ise nâfiye denildiği, nâfiyenin lafzen etkisi olmadığı nahiyenin ise lafzen ve mânen etkisi olduğu bilgisi ilave edilmiştir. Diğer kitaplarda bu bilgiye rastlanmamaktadır. Bunun yanı sıra yazar emir ve nehyde manayı pekiştirmek için kelimenin sonuna eklenen te'kid nunun'dan bahsetmiştir. Bu konuya sadece Maksutoğlu'nun kitabında rastlanmaktadır.

Maksutoğlu nehy fiili konusuna yer vermemiştir. Günday nehy-i gâib ve nehy-i hâzır hakkında kısaca bilgi verdikten sonra örnek çekim tablolarına yer vermiştir. Avşar ise olumsuz emri muzâri fiilin, başına ن getirmek ve fiilin son harekesi cezmedilmek suretiyle yapıldığı şeklinde kısa bir tanıma yer vermiştir.

41 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 9-13.

42 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 195-203.

43 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 45-46

43 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 29-31.

Çöğenli Nehy'leri gaib, hâzır ve mütekellim olmak üzere üç guruba ayırmıştır. Emir fiillerinin gruplandırmasında olduğu gibi bunları da kendi içinde malum ve meçhul olmak üzere ikiye ayırmıştır.⁴⁴

2.1.18. Taaccüb Fiili [104-107]

Vildân Fâik taaccüb fiillerini مائي ve بائي olmak üzere iki kısma ayırmıştır ve ما افعل ve ب ما افعل vezinlerini vermiştir. Üstünlük ve karşılaştırma ifade etmeyen ve mezîd fiillerden taaccüb fiillerin elde edilmeyeceğini söylemiştir. Taaccüb kiplerinin çekiminde sadece zamirlerin değiştiği bilgisini de ilave etmiştir.

İncelediğimiz dört eserde de مافعل ve بافعل kalıplarına rastlanmaktadır.

Çöğenli, Avşar ve Maksutoğlu fiillerin taaccüb veznine girebilmesi için, sülâsî, olumlu, etken ve karşılaştırma veya üstünlük ifade eden tam fiil olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Günay ve Şahin ise kitaplarında diğer sarf kitaplarına nazaran daha fazla örnek vermiştir.

2.1.19. İsm-i Fâil [108-111]

Teshîlu's-sarf 'ta ism-i fâ'ilin tanımı yapılmış, sülâsî mücerred fiillerden ismi fâil türetme anlatılmıştır. Ardından müzekkerlik müenneslik ve teklik-çoğulluğu كعب fiilinin çekimi ile örneklendirilmiştir. İsm-i fâ'ilin düzensiz çoğul kiplerini ele alınmıştır. İsm-i fâ'ilin toplam altı sığası olduğu için mübalağalı ism-i fâ'il konusunu da yazar bu başlıkta ele almıştır. Mübalağalı ism-i fâ'il için on dört tane vezin verilmiş ve bunların da ism-i fâ'iller gibi erkeklik-dişilik ve teklik-çoğulluk yönünden çekimlenebileceği belirtilmiştir. فعال kalıbı dışındaki vezinlerin semâî olduğu yani hangi kalıptan geldiğinin bilinemeyeceği vurgulanmıştır.

Çöğenli ism-i fâ'ili sülâsî ve mezîd bablar olmak üzere iki grup halinde ele almıştır. İsm-i fâ'illeri Türkçeye etken ortaç olarak çeviren yazar sülâsî ism-i fâ'iller için vezinler

verirken mezîd babların ism-i fâ'ilinin nasıl yapılacağını anlatarak örneklerle konuyu desteklemiştir.⁴⁵

Günday ve Şahin sülâsî, rubâî mücerred ve mezîd fiillerden nasıl ism-i fâ'il türetileceğini anlatmıştır. *Teshîlu's-sarf*'ta verilen كَتَبَ fiilinin çekim tablosuna bu kitapta da rastlamaktayız. Sülâsî fiil köklerinden türetilmiş ism-i fâ'il örnekleriyle konu desteklenmiştir.⁴⁶

İsm-i fâ'ilin tanımını yapan Maksutoğlu sülâsî mücerred fiiller için فَاعِلٌ kalıbını verdikten sonra diğer fiillerden nasıl ism-i fâ'il yapıldığını anlatmıştır.⁴⁷

Avşar, sâlim, misâl, mehmûz ecvef, muza'af, nâkıs, muza'af nâkıs ve lefif olan fiillerin ism-i fâ'il çekimlerini yapmış, mezîd ve rubâî fiillerin ism-i fâ'il çekimleri hakkında bilgi vermiştir. Mezîd fiillerin ism-i fâ'illerinin cem-i mükesser olup (kuralsız çoğul) çekimlerinin olmadığı bilgisi ilave edilmiştir.⁴⁸

Karşılaştırmasını yaptığımız dört eserde de mübalağalı ism-i fâ'ilin farklı başlıklar hâlinde ele alındığı görülmektedir.

Avşar, فَعِيلٌ، فُعُولٌ، فُعَالٌ، فَعِيلٌ vezinlerini vererek mübalağalı ism-fâ'illerin semâî olduğunu ve sülâsî fiilden türediklerini belirtmiştir. Maksutoğlu, Avşar ile aynı vezinleri vererek konuyla ilgili örneklere yer vermiştir.

Günday ve Şahin mübâlağalı ism-i fâ'ilin tanımını yaparak yaygın olan kalıpları vermiş ve konuyla ilgili örnekleri tablolar halinde sunmuştur.

Çöğenli on beş çeşit belli başlı mübalağalı ism-i fâ'il kipi vermiştir. Çöğenli ayrıca mübâlağalı ism-i fâ'illerin sülâsî fiillerden yapıldığını bazen nadiren de olsa dörtlü fiillerden yapılabileceğini eklemiştir. Ayrıca bazı mübâlağa kiplerinin sonuna getirilen kapalı te'nin abartma anlamı katmak için kullanılacağını ifade etmiştir.

45 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 311-314.

46 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 79-85.

47 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 90-92.

48 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 228-232.

2.1.20. Sıfat-ı Müşebbehe [112, 113, 114]

Sıfat-ı müşebbehenin tanımını yapan Vildân Fâik bunların daima lazım fiillerden türediğini, ism-i fâ'iller gibi erillik-dişilik ve tekilik-çoğulluk yönünden çekimlenebileceğini belirtmiştir. Sıfat-ı müşebbehelerin semâî olmalarına rağmen yaygın olan vezinlerine örnek olarak فَعَالٌ، فَعُولٌ، فَعِيَالٌ vezinleri verilmiştir.

Sıfat-ı müşebbehenin lazım fiillerden türediklerini ve o fiilin ifade ettiği niteliğin sürekliliğini gösterdiğini ifade eden Çöğenli ise sıfat-ı müşebbehe kiplerini liste halinde vermiştir.⁴⁹

Maksutoğlu da benzer şekilde sıfat-ı müşebbeheyi tanımlayarak ism-i fâ'ilden farkının, bildirdiği niteliğin devamlı olduğunu belirttikten sonra sıfat-ı müşebbehe kiplerinin örneklerini vermiştir.⁵⁰

Günday ve Şahin Arapça da bir şahıs veya nesnedeki geçici bir özeliğe işaret etmek için ism-i fâ'il; kalıbının buna karşılık kalıcı ve sürekli bir özelliği belirtmek için ise, sıfat-ı müşebbehe yapısının kullanılacağını belirtmiştir. Daha sonra tüm kalıplar örnekleriyle birlikte tablolar halinde verilmiştir. Avşar, bu konuyu ayrı bir başlık altında ele almayı, müstak isimlerin fiilden türeyenleri konusu içinde kısaca yer vermiştir.⁵¹

2.1.21. İsm-i Mefûl [115, 116, 117]

Teshîlu's-sarf'ta İsm-i mefûlün tanımı yapılmış ve muzâri fiillerin meçhulinden türediği ifade edilmiştir. Yazar ayrıca lâzım fiilden ism-i mefûl türeyemeyeceğini ancak harf-i cer veya hemze vasıtasıyla yapılacağını hatırlatmıştır. Altı baktaki fiillerin ismin mefûllerinin nasıl geleceğiyle ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir.

Maksutoğlu sülâsî fiilleri için مَفْعُولٌ vezninde türediği bilgisini vererek ism-i mefûlün Türkçe'deki edilgen sıfat-fiil karşılığı olduğunu ilave etmiştir. Diğer fiiller için ise meçhul muzâri fiillerden yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca ism-i mefûlün bazen isim olarak

49 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 314-317.

50 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 187-191.

51 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 109-115.

gelebileceğini, sülâsî lâzım fiillerin ism-i mefûlu olamayacağını, اِنْفِعَالٌ، اِفْعَالٌ اِنْفِعَالٌ، vezinlerinin de ism-i mefûlu olamayacağını konunun sonunda belirtmiştir.⁵²

Çöğenli ism-i mefûlun sadece müteaddi fiillerden yapıldıklarını ifade ederek "edilgen ortaç" olarak isimlendirmiştir. Sülâsî fiillerin ve sülâsi mezîdlerin ism-i mefûllerinin nasıl geleceği hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir.⁵³

Avşar da Çöğenli gibi ism-i mefûlu edilgen ortaç şeklinde tanımlamış ve aksâm-ı seb'aya göre örnek çekimler vermiştir. Ayrıca infial babındaki fiillerden ism-i mef'ul yapılmadığını, ism-i mefûllerin meçhul, muzârî bir anlam yüklenebileceklerini, ism-i mekân, ism-i zamân ve mimli masterların da vezinleri olduğu bilgisi de verilmiştir.⁵⁴ Günday ve Şahin'nin kitaplarında da aynı bilgiye rastlanmaktadır. Yazarlar konuyla ilgili pek çok sayıda örnek çekimler yapmışlardır.⁵⁵

2.1.22. İsm-i Zamân-İsm-i Mekân [118, 119]

İsm-i zamân ve ism-i mekânın tanımını yapan Vildân Fâik her ikisinin de مَفْعَلٌ veya مَفْعَلٌ vezinlerinde yapıldığını belirtmiştir. اِنْفِعَالٌ ve اِفْعَالٌ babında gelenler ile nâkis fiillerden gelen ism-i zamân ve ism-i mekânlar مَفْعَلٌ vezninde olduğunu belirtmiştir. Örnek: مَنْضَرٌ ، مَنْضَرٌ gibi. اِنْفِعَالٌ babında ve misal fiilden türeyenler مَفْعَلٌ vezninde olanların nadir olduğunu ifade etmiştir. Örnek : مَغْرِبٌ، مَسْجِدٌ gibi. Ancak misâl-i vâvî olup ta اِنْفِعَالٌ babından gelen master-ı mîmî مَفْعَلٌ vezninde olur. İsm-i zamân ve ism-i mekân müfred, tesniye ve cem' olmak üzere üç sîgasının olduğu bilgisi de ilave edilmiştir.

Çöğenli aksâm-ı seb'aya göre ism-i zamân ve mekânların hangi vezinlerde geldiğini örnekler vererek açıklamıştır. Ayrıca mezîd fiillerde ism-i zamân, ism-i mekân ve master-ı mîmî aynı olduğu bilgisini ilave etmiştir. Avşar konuya bu bilgiyi vererek başlamıştır. Daha sonra مَفْعَلٌ ve مَفْعَلٌ vezinlerini iki ayrı başlık halinde incelemiştir. Aksâm-ı seb'aya göre ism-i mekân ve ism-i zamân çekimleriyle konuyu tanımlamıştır.⁵⁶

52 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 92-100.

53 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 319-322.

54 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 236-242.

55 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 118-123.

56 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 338-341.

Maksutoğlu iki vezinden bahsetmiş ve örneklerle konuyu anlatmıştır. Günday ve Avşar ayne'l-fiili muzârîde kesreli olan sahih fiillerde, misâl-i vâvî olan fiillerde ve ecvef-i yâ-î olan fiillerde مُفْعَلْ kalıbının geleceğini ifade etmiştir. Bunun dışındaki sülâsi fiillerde ise ism-i zamân ve mekânların مُفْعَلْ kalıbında olacağını belirtmiştir. Kelimeleri muzârîlerindeki ayne'l-fiil zammeli olmasına rağmen istisnâ olarak مُفْعَلْ kalıbında geldiğini hatırlatmıştır. Bu bilgiyi *Teshîlu's-sarf*'ta da görülmektedir.⁵⁷

2.1.23. İsm-i Âlet [120]

Teshîlu's-sarf'ta, ism-i âletin tanımı yapıldıktan sonra مُفْعَلْ، مُفْعَالٌ، مُفْعَلَةٌ vezinlerinde geldiği belirtilerek örnekler verilmiştir. İsm-i âletlerin sülâsî fiillerden türediğini ifade eden yazar ism-i âlet yapılabilmesi için fiil ile âlet arasında anlam ilişkisi olması gerektiğini vurgulamıştır. Örnek = فتاح fiilinden مفتاح gibi müfred, tesniye ve cem' olmak üzere üç sîgasının olduğu bilgisini ilave ettikten sonra مُفْعَالٌ vezinleri mübalağalı ism-i fâ'ilin vezinleri olarak vermiştir.

Çöğenli ism-i âletleri belli kalıplarda bulunanlar ve belli kalıpta bulunmayanlar şeklinde iki grup halinde ele almıştır. *Teshîlu's-sarf*'taki üç vezninin dışında فَاعِلَةٌ، فَاعِلَةٌ، فَاعِلَةٌ kalıplarından bahsedilmiştir. Arapça'da âlet isimlerinin belli bir kuralı olmadığı için sözlüğe bakılması gerektiğini de eklemiştir.⁵⁸

Maksutoğlu, âlet isimlerinin sadece malum fiillerden yapıldığını ve vezinlerin bulunması için sözlüğe bakılması gerektiğini, ancak nâkıs fiillerin genellikle مُفْعَلَةٌ vezninde geldiğini ifade ederek çok sayıda örnekle konuyu desteklemiştir.⁵⁹

Avşar *Teshîlu's-sarf*'takine benzer şekilde tanımını yaptıktan sonra مُفْعَلْ، مُفْعَالٌ، مُفْعَلَةٌ vezinlerini vermiş. Bu vezinlerin semâî olduğundan dolayı ezberlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Avşar, Maksutoğlu gibi nâkıs fiillerin vezninin مُفْعَلَةٌ olduğunu belirtmiştir.⁶⁰

57 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 167-170.

58 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 337.

59 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 177-181.

60 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 258-263.

Günday ve Şahin ise Çöğenli gibi yedi veznin tamamını vermiştir. *Teshilu's-sarf*'ta verilmeyen dört veznin günümüz Arapçasında ihtiyacı karşılamak için türetildikleri bilgisi önemli bir not olarak kaydedilmiş ve konuyla ilgili örnekler tablolar halinde verilmiştir.⁶¹

2.1.24. İsm-i Tasgîr [121,122]

Teshilu's-sarf'ta yazar ismi tasgîri Türkçe'de -cek, -cak, -cağız, -ceğiz, eklerinin karşılığıdır şeklinde ifade etmiştir. Üç harfli isimlerin ism-i tasgîri için فُعَيْلٌ dört harfli isimlerin ism-i tasgîri için فُعَيْلٌ beş harfli isimlerin ism-i tasgîri için ise فُعَيْلٌ vezinlerini vermiştir. Özel durumlara da değinilmiştir. Şöyle ki semâî mücerredlerde isim küçültüğünde sonuna te alır. Örnek : عَيْنٌ - عَيْنَةٌ gibi.

Günday ve Şahin *Teshilu's-sarf*'ta bulunan aynı kalıpları vererek, ism-i tasgîr veznine aktarılan bir sözcüğün, hangi anlamda kullanıldığının, ancak cümle içindeki bağlamından çıkarılabileceğini ifade etmiştir.⁶²

Avşar, Çöğenli ve Maksutoğlu da aynı kalıplara değinmişlerdir. Avşar ve Maksutoğlu kalıpları verdikten sonra bazı özel durumlara değinmişlerdir. Örneğin; Avşar, müennes ismin, küçültüldüğünde sonunda "te" alacağını, müennes isimlerin ism-i tasgîrleri yapılırken müenneslik alametlerini koruduklarını, özel isimlerin ve sıfatların sonunda bulunan تَا takısının kelimesinin aslında sayılamayacağı için küçültmenin bu takı dışında kalan kısım içinde yapılacağı bilgilerini vermiştir.

Maksutoğlu yukarıdaki bilgilere ilaveten müsennâ, cem-i müennes, sâlim ve cem'i müzzer sâlim kelimenin tasgîrinde izlenecek yolu anlatmıştır.⁶³

Çöğenli yer-yön zarflarının, işaret isimlerinin, ism-i mevsullerin küçültme şekillerine ilaveten Arapçada küçültmenin küçüklük bildirmek, azlık ifade etmek, sevgi ve şefkat bildirmek, hakir görmek veya bazen için veya durumum büyüklüğünü bildirmek için yapıldığını ifade etmiştir.⁶⁴

61 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 125-133.

62 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 215-219.

63 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 196-202.

64 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 328-332.

2.1.25 İsm-i Mensûb [123, 124]

Teshîlu's-sarf ism-i mensûbu Türkçe'deki ismin sonuna getirilen -li, -lu, -çi, -cu eklerinin karşılığı şeklinde ifade ederek ism-i mensûb elde edebilmek için kelimenin sonuna ي harfi getirileceği bilgisini vermiştir. Örnek; مصرى kelimesine يازار منسوب ve مصر kelimesine اليه منسوب demıştır. Bu tür bir sınıflandırmaya, karşılaştırma yaptığımız diğer kitaplarda rastlanmamaktadır. Mensubun müzekker ve mensûbu ileyhin müennes olması durumunda müenneslik te'sinin düşeceği, her ikisinin müennes olması durumunda ise müenneslik te'sinin nisbet yâsından sonra geleceğini belirterek, ism-i mensûbun bu kural haricinde فعال ve فاعل vezinlerinde gelebileceği bilgisi eklenmiştir.

Günday ve Şahin ism-i mensûbun kelimenin sonuna getirilen şeddeli ي harfi ile edildiği bilgisine ilaveten ism-i mensûbların, sıfat görevli sözcükler olduğu için, nitelendirdikleri isme bağlı olarak cümle içerisinde tekil, ikil, çoğul, eril ve dişil formlarının kullanabileceğine dikkat çekmiştir.⁶⁵

Avşar ism-i mensûbu isimden türeyen bir aile, bir meslek, bir din, bir mezhep veya herhangi bir şeyle ilgisini gösteren kelime şeklinde tanımladıktan sonra Günday gibi ism-i mensûbun tekillik, ikililik, çoğulluk, erillik ve dişilik gibi açılardan uyumlu olması gerektiğini belirtmiştir. İsm-i mensûbun yapılışını anlattıktan sonra konuyla ilgili kurallara genişçe yer vermiştir.⁶⁶

Maksutoğlu ism-i mensûbu kısaca tanımlayarak örnekler vermiş ve konuyla ilgili kuralları Avşar gibi geniş bir açıdan ele almıştır.

Çöğenli ism-i mensûbu ilgi, ad ve sıfat olarak adlandırarak dört şeklinin olduğundan bahsetmiştir. Bunlar; sonunda şeddeli ى bulunan kelimeler olup فعال، فاعل ve فعل kalıbında bulunan kelimelerdir. Ayrıca ism-i mensûbun nasıl yapıldığını ayrıntılı bir şekilde maddeler halinde anlatmıştır.⁶⁷

65 Şahin & Günday, Arapça Sarf Bilgisi, 135-139.

66 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 271-277.

67 Çöğenli, Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi, 332-337.

2.1.26. İsm-i Tafdîl [125, 126, 127]

İsm-i tafdîlin أَفْعَلُ vezninde olan sıfat şeklinde tanımlayan Vildân Fâik, ism-i tafdilin fazlalık ya da eksiklik kabul etmeyen fiiller, renk ve sakatlık bildiren fiiller ve de mezîdât bablarından türetilmeyeceğini vurgulamıştır. Yazar ism-i tafdîlin türetilmeyen fiillerden ism-i tafdîl türetilmesi için أَكْثَرُ، أَشَدُّ، أَسْرَعُ gibi kelimelerin getirilmesinin gerektiğini ifade etmiştir.

Günday ve Şahin müzekkeri için أَفْعَلُ müennes için ise فُعْلَى vezinlerini vererek karşılaştırma yaparken مِنْ harf-i cerinin kullanılmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. İsm-i tafdîlin sadece müfred, müzekker formunun kullanıldığını ancak sıfat durumundaysa tesniye, cemi ve müennes formlarının da kullanılabileceğini önemli not şeklinde vurgulamıştır.⁶⁸

Avşar da Günday ile aynı vezinleri vererek ism-i tafdîlin en üstünlüğü belirtebilmesi için başına ل takısı getirildiğini, izâfet yapıldığını ve de sülâsi olmayan fiillerde ya da renk ve sakatlık bildiren kelimelerin ism-i tafdîlini yapmak için mastarların önüne أَفْعَلُ، أَشَدُّ، أَكْثَرُ gibi ism-i tafdîllerin eklendiğini ifade etmişlerdir.⁶⁹

Maksutoğlu, yukarıdaki bilgilere ek olarak en üstünlük isminin ism-i tafdîlden sonra son harfi kesreli bir isim getirilerek de yapılabileceğini belirtmiştir. Çögenli ism-i tafdîlin nasıl yapıldığını gösterdikten sonra ism-i tafdîl yapılabilmesi için fiilin üç harfli, çekimi yapılabilen etken ve tam bir fiil olmasının yanı sıra fiilin anlamının da üstünlük ve karşılaştırma yapılmasına olanak sağlaması gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁰

2.1.27. Mezîd Fiiller [128-149]

Teshîlu's-sarf'ta mezîd fiiller sülâsî ve rubâî mezîd şeklinde iki ana başlık halinde ele alınmıştır. Sülâsî mezîd fiiller bir harf ilavesi ile mezîd olan dördü fiiller, iki harf ilavesi ile mezîd olan beşli fiiller, üç harf ilavesi ile mezîd olan altılı fiiller şeklinde gruplandırılmıştır. Sülâsî mezîd mastarların on iki vezninin nasıl elde edildiği ayrıca ifade ettikleri farklı

68 Şahin & Günday, *Arapça Sarf Bilgisi*, 172-177.

69 Avşar, *Arap Gramerine Giriş 1- Sarf*, 283-287.

70 Maksutoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, 184-187.

manalar ve örnekleriyle birlikte ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Rübâî mücerred fiiller kök harfleri dört olan fiiller şeklinde tanımlandıktan sonra فَعَّلَ، يُفَعِّلُ، فَعَّلَا، فَعَّلُوا vezinleri verilmiştir.

Ayrıca kitapta, mezîdat bâblarının kullanımının semâî olduğu yani Arap'tan işitildiği şekliyle veya sözlüğe müracaat edilerek kullanıldığı belirtilmiştir. Çöğenli, "Mezîd fiillerin özeti" başlığı adı altında tablo halinde konuyu ele almıştır. Günday ve Şahin ise mezîd fiilleri üç ana guruba ayırarak herhangi bir baba aktarılan bir fiilin kazanacağı yeni anlamın öğrenilmesi için izlenecek en sağlıklı yolun sözlüğe bakmak olduğunu belirtmiştir.

Bu konuda en geniş bilgiye Avşar'ın kitabında rastlanmaktadır. Avşar'ın anlatımı *Teshîlu's-sarf* ile benzerlik göstermektedir. Mezîd fiiller sülâsî ve rubâî mezîd şeklinde iki ana başlık halinde inceleyen yazar, mezîd bablarını ayrı başlıklar halinde yapılaş şekillerine ve ifade ettikleri anlam özelliklerine göre ayırarak genişçe yer vermiştir.

2.1.28. Hemze [150]

*Teshîlu's-sarf*ta hemze, vasl hemzesi ve kat' hemzesi olmak üzere ikiye ayrılarak hemzenin nasıl okunacağına dair bilgiler vermiştir.

Avşar hemzeyi, elifin hareke almış şekli olarak tanımlayarak başta, ortada ve sonda yazılışını tablo halinde göstermiştir.⁷¹ Hemze konusuna en fazla yer veren Maksutoğlu hemzenin yazılışının kelime içindeki durumuna göre değişeceğini ifade etmiştir.⁷² Günday ve Şahin ile Çöğenli bu konuya yer vermemişlerdir.

2.1.29. Sözlükten Kelime Bulma Yöntemi [151, 152]

Yazar kitabın sonunda okuyucuya Arapçada sözlük kullanma yöntemini anlatmıştır. Buna göre bir kelimeyi sözlükten bulmak için kelimenin kök harflerinin bulunması gerekir, zâid harfler sözlükte kelime aranırken göz ardı edilir. Her kelime asıl olan harflerinden ilkinin bulunduğu bölümde daha sonra kullanıldığı mezîdata göre açıklanır. Örnek: تعوج kelimesi için ج harfinin ع kısmına bakılır. Asıl harfleri bilinmeyen

71 Avşar, Arap Gramerine Giriş 1- Sarf, 38.

72 Maksutoğlu, Arapça Dilbilgisi, 27-29.

kelimelerin anlamını bulmak mümkün değildir. Karşılaştırmasını yaptığımız diğer eserlerde bu konuya yer verilmemiştir

3. Eserin Arapça Dilbilgisi Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi

Vildân Fâik'in *Teshîlu's-sarf* adlı eseri diğer dört sarf kitabıyla karşıtsal çözümleme yapılmak suretiyle incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde eserde kullanılan Arapça öğretim teknik ve yöntemi, kitabın kendi içerisinde gösterdiği tutarlılık ve kitabın yazılış amacına uygun olup olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca eserin diğer sarf kitaplarıyla olan benzerlik ve farklılıkları da tespit edilmiştir. Bu çalışmanın günümüze uygulanan yabancı dil öğretim yaklaşım ve yöntemlerinin daha sağlıklı değerlendirilmesi hususunda faydalı olması umuluyor.

Eserin içeriği, kitabın genelinde izlenen öğretim yöntemi, kelime öğretim yöntemi, yabancı dil öğreten bir kitabın taşınması gereken özelliklere uygunluğu, dilsel içerik ve üslûp gibi birtakım özellikler bakımından diğer kitaplarla arasında başlıca şu farklılıklar tespit edilmiştir.

- 1- Kitaba günümüz kitaplarından farklı olarak besmele ile başlanmıştır.
- 2- Örneklerin cümle içinde verildiği yerler az da olsa vardır ancak çoğunluğu yalın kelime şeklindedir. Günümüz kitaplarında ise cümle içindeki örneklere daha fazla yer verilmektedir. Bu durum eserin sarf temelli bir anlatım tekniğini benimsendiğinin göstergesidir.
- 3- Mebni ve mu'rab kelimeler nahiv konusu olmalarına rağmen yazar bu konunun nahiv konusu olduğunu belirttikten sonra konuyu anlatmıştır.
- 4- İdgâm türlerine sadece *Teshîlu's-sarf* yer vermiş, karşılaştırma yaptığımız diğer kitaplarda bu konuya yer verilmemiş.
- 5- Kelimenin ilhâk hali konusuna *Teshîlu's-sarf*'ın dışındaki kitaplarda yer verilmemiştir
- 6- *Teshîlu's-sarf* ۞ edatını hem mazi hem de muzâri için olumsuzluk eki olarak vermiştir. ۟ edatını ise muzârinin başına gelerek gelecek zamanı olumsuz anlam kattığını belirtmiştir. Günümüzdeki kitaplarda ise mazi için, ۟ edatı ise muzâri için olumsuzluk edatı olarak verilmiştir. Ayrıca ۟ edatının gelecek zaman anlamı kattığı bilgisine rastlamamaktayız.

- 7- Günümüz kitaplarında verilen س ve سوف gelecek zaman eklerine ve bileşik zamanlar konusuna eserde yer verilmemiştir.
- 8- *Teshîlu's-sarf* muzârîde bulunan لا edatını nâfiye, nehiylerde bulunan لا edatını ise nâhiye şeklinde sınıflandırmıştır. Diğer dört sarfında bu bilgiye yer verilmemiştir.
- 9- *Teshîlu's-sarf*'ta "ism-i âlet" bölümünde ism-i âlet yapılabilmesi için fiil ile isim arasında anlam ilgisi bulunmalıdır bilgisini diğer kitaplar vermemiştir.
- 10- *Teshîlu's-sarf*'ın sonunda günümüz kitaplarından farklı olarak verilmeyen sözlükten kelime bulma yöntemi de açıklanmıştır.
- 11- Kitabın sarf ile ilgili bazı terimlerin Türkçe karşılıklarını vermesi, ayrıntılara yer vermemesi, sözlük kullanmayı anlatması gibi özellikleri bize kitabın Arapçayı yabancı dil olarak öğrenmek isteyenler için yazıldığı kanaatine ulaştırmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı döneminde yazılan kitapların ve uygulanan yöntemlerin bilimsel dayanaktan yoksun, rastgele yazılıp okutulan kitaplar olduğu yönünde pek çok iddia vardır. Osmanlı dönemi eğitim özelliklerini taşıyan bu eserden de anlaşılacağı üzere klasik Arapça öğretim yöntemleri bilinenin aksine sistemli, seçtikleri hedef öğrenci kitlelerine uygun ve kendi sistemleri içinde tutarlıdır. O günün koşulları düşünüldüğünde bu eserlerin bilimsellikten uzak olduğunu iddia etmek pek gerçekçi olmaz. İncelediğimiz bu eser bize Osmanlı dönemindeki eğitimin belli bir plan ve disiplin çerçevesinde yapıldığını göstermektedir.

1- Çağdaş dilbilim yaklaşımlarının dilleri farklı yönlerden değerlendirmeye başlamasına bağlı olarak, yabancı dil öğretim yöntem ve teknikleri de değişmiştir. Çağdaş dil öğretim yöntemlerinin daha iyi anlaşılması ve geliştirilmesi için klasik yöntemlerin değerlendirilmesi katkı sağlayabilir.

2- Bu eserlerin incelenmesi, Arapça öğretim yöntemleri konusunda bugün için dahi geçerli olabilecek bilgileri gün ışığına çıkarmakla kalmayıp bizleri kendi kültürümüz hakkında da aydınlatacaktır.

- 3- Osmanlı döneminde yabancı dil olarak Arapça öğretmeyi hedefleyen bu kıymetli eserler bizim geçmişimize ışık tutmaktadır. Milletler kendi bilim tarihlerini tanımadan geleceğin temellerini atamazlar.
- 4- Osmanlı döneminde verilen Arapça eğitiminin seviyesi ve niteliği hakkında bilgi veren bu çalışmanın, benzer araştırmaların yapılmasında motivasyonu artırıcı yönde kaynak niteliği taşıması umuluyor.
- 5- Klâsik Arapça ve Osmanlı Türkçesi bilenlerin sayıca az olması sebebiyle bu alanda yazılmış olan eserlerin değerlendirilmesinde istenen noktaya ulaşılamamaktadır.
- 6- Günümüzde modern metotlarla yazılmış olan eserlerin temelinin, Osmanlı döneminde yazılmış olan bu klâsik eserler oluşturmaktadır.
- 7- Teknolojide meydana gelen hızlı gelişmeler yeni bir dil öğrenme ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Buna paralel olarak Arap ülkeleriyle olan ticari ve kültürel ilişkilerdeki artış Arapçaya olan talebi artırmıştır.
- 8- İletişimin temel unsuru olan dilin sağlıklı ve yeterli bir şekilde kullanılması dilbilgisi kurallarını öğrenmeden mümkün değildir.
- 9- Dilbilgisi kurallarının verilmesinde uygulamaya dayalı öğretimin önemi göz ardı edilemez.
- 10- Osmanlı Döneminde genel öğretim kurumları olan medreselerde Arapça öğretimi başarılı bir şekilde gerçekleşmekteydi.
- 11- Ülkemizin kütüphanelerinde bulunan Arapça, Farsça ve Osmanlıca eserler yeterli ilgiyi görmemektedir.
- 12- Klâsik ve modern yöntemin temel unsurları birlikte kullanıldığı takdirde dil öğretiminde daha iyi neticeler elde edilecektir.
- 13- Kültür mirasımızın önemli bir unsuru olan bu kıymetli eserlerden istifade edilebilmesi için matbû hale getirilmesi gerekmektedir.
- 14- Dil öğretiminde ezberci anlayış yerine uygulamaya dayalı öğretim metodu benimsenmelidir.

15- Dilbilgisi öğretiminde örnek kelime ve cümlelerin sayısındaki fazlalık öğrenmede kalıcılığı sağlar.

16- Dilbilgisi öğretimi için verilen örnek kelime ve cümlelerin hedef kitleye uygun olması gerekir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Hasan, *Klâsik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi*. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1997.
- Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.
- Avşar, Erkan, *Arap Gramerine Giriş 1- Sarf*. İstanbul: Elif Yayınları, 2004.
- Çöğenli, Sadi, *Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi*. Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 1999.
- Çöğenli, Sadi, *Kur'an ve Hadis Kaynaklı Arapça Dilbilgisi-Sarf*. İstanbul: Bakanlar Medya, 2008.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dilbilgisi Sarf-Nahiv Edatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2008.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*. Ankara: Aydın Kitapevi, 2003.
- Er, Hamit. *Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999.
- Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi I (2002), 274-293.
- Hazer, Dursun, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları".
- Faik, Vildân, *Teshîlu's-sarf*. İstanbul: Mekteb-i Harbîye-i Şâhâne Matbaası, 1318.
- Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*. Ankara: Uzman Yayınları, 1987.
- Maksudoğlu, Mehmet. *Arapça Dilbilgisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 9. Basım, 1992.
- Özel, Mustafa. "Son Osmanlı Tefsir Tarihinden Portreler-I". *9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XVI* (2002), 109-148.
- Özyılmaz, Ömer, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Sarıkaya, Yaşar, *Medreseler ve Modernleşme*. İstanbul: İz Yayınları, 1997.

Şahin, Şener ve Günday Hüseyin. *Arapça Sarf Bilgisi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2. Basım, 2005.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletini İlmîye Teşkilatı*. Ankara: Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları, 1965.

Yıldız, Musa, *Osmanlı Döneminde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları*. Türkiye'de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi (22-23 Kasım). G.Ü., Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara: 2007.

Zengin, Salih, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
